

Szpilczyński, Stanisław

"Polish Medical Science and History Bulletin"

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 11/3, 294-295

1966

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

pierwsza polska maszyna do pisania konstrukcji W. Paciorkiewicza („Stenograf Polski”, nr 4/1965). Autor podał też krótkie informacje o innych zakładach produkujących maszyny do pisania w Polsce w okresie międzywojennym.

J. J.

Z CZASOPISM ZAGRANICZNYCH

„POLISH MEDICAL SCIENCE AND HISTORY BULLETIN“

Związek Lekarzy Polskich (Polish Medical Alliance) w Chicago wydaje od prawie dziewięciu lat czasopismo lekarskie*, którego naczelnym redaktorem jest dr Aleksander Rytel. W skład redakcji wchodzi polscy lekarze przede wszystkim ze Stanów Zjednoczonych, lecz także z Wielkiej Brytanii i Australii.

Kwartalnik „Polish Medical Science and History Bulletin“ ukazuje się w imponującej szacie zewnętrznej, jest bardzo bogato ilustrowany. Kwartalnik ma na celu informowanie polskiego świata lekarskiego i naukowo-medycznego na obczyźnie o stanie i postępach wiedzy medycznej w Polsce, a także o historycznych osiągnięciach Polaków na polu medycyny. Czasopismo zyskuje sobie coraz większą popularność w różnych ośrodkach naukowych całego świata, nie tylko w środowiskach polskich. Jest ono wydawane w języku angielskim.

Na treść każdego zeszytu składają się głównie oryginalne artykuły na tematy aktualne podejmowane i opracowywane w zakresie nauk medycznych w Warszawie i Krakowie, Wrocławiu, Białymstoku i Szczecinie, tam wszędzie, gdzie tego rodzaju prace w Polsce są prowadzone. Ponadto każdy zeszyt zawiera zwięzły, systematyczny przegląd polskiego piśmiennictwa naukowego w omawianej dziedzinie, uporządkowany według specjalności.

Tematykę historii medycyny uwzględniono już w licznych oryginalnych opracowaniach, były to m.in. artykuły: A. Laskiewicza o F. L. de Lafontaine, założyciela pierwszej wojskowej szkoły lekarzy w Polsce, S. Szpilczyńskiego o filozofii w nauce lekarskiej polskiego odrodzenia, B. Skarzyńskiego o filozofii medycyny w XIX w., A. Rytla o T. Browicu, odkrywcy bakterii tyfusu, oraz o F. Wierzbickim, pierwszym geografie i historyku medycyny w Kalifornii, Z. Woźniewskiego o A. Sokołowskim, pionierze polskiej ftizjologii, A. Wrzóska o J. Śniadeckim i jego teorii jestestw organicznych.

Jednocześnie stale są zamieszczane biogramy wybitniejszych lekarzy z przeszłości, zaopatrzone ich podobiznami. Dotychczas uwzględniono następujące sylwetki: Edmund Biernacki, Napoleon Cybulski, Władysław Szymonowicz, Ludwik Rydygier, Adam Wrzosek, Odo Bujwid, Przemysław Pieniążek, Tadeusz Browicz, Józef Babiński, Ludwik Hirszfild, Jan Milkulicz, Franciszek Jawdyński, Marcell Nencki, Ludwik Bierkowski, Jędrzej Śniadecki, Leon Marchlewski, Leon Wachholz. Biuletyn drukuje też wspomnienia pośmiertne.

„Biuletyn“, stanowiący do pewnego stopnia organ Związku Lekarzy Polskich za granicą, dociera wszędzie, gdzie polscy lekarze wykazują ambicję śledzenia postępu w nauce. Informacje o rozwoju polskiej wiedzy lekarskiej ułatwiają jej konfrontację z osiągnięciami naukowymi za granicą, przyczyniają się do pogłębienia związków kulturalnych Polski z innymi krajami świata na polu medycznym.

* Por. obszerną informację B. Skarzyńskiego o tym czasopiśmie w „Kwartalniku” nr 2/1959, s. 365.

Raz w roku do „Biuletynu“ dołączany jest przez redakcję komunikat informujący wyczerpująco o życiu wewnętrznym Związku Lekarzy Polskich na obczyźnie.

Stanisław Szpilczyński

ZNA CZENIE TERMINU „SAMOPAŁ“

W „Więstniku Leningradzkiego Uniwersytetu“, nr 14: „Sierija Istorii, Jazyka i Litieratury“, z. 3 (Leningrad 1965), ukazał się interesujący artykuł L. I. Tarasiuka *Znaczenije tiermina „samopał“*. Artykuł posiada istotne znaczenie dla dziejów wojskowości rosyjskiej, w szczególności zaś dla historii uzbrojenia, mimo że zasadniczym jego tematem jest studium językoznawcze, w którym autor usiłuje wyjaśnić bliżej dotychczas nie sprecyzowane znaczenie wyrazu „samopał“, spotykanego w źródłach rosyjskich XVI—XVII w., a spopularyzowanego w świadomości szerokich kół polskiego społeczeństwa głównie przez *Trylogię* Sienkiewicza.

Pierwsza znana autorowi wzmianka o samopałach na terenie Rosji pochodzi z lat 1581—1582, z okresu oblężenia Pskowa przez wojska Batorego, kiedy to występują *pskowskije strielcy z dołgimi s samopały* (s. 153). W późniejszych wzmiankach samopały przeciwstawiane są prymitywniejszym typom długiej ręcznej broni palnej, wyposażonym w zamki lontowe. Z tego faktu, jak również z traktowanej porównawczo etymologii nazwy „samopał“, stanowiącej dokładny odpowiednik terminu „samostrzał“, oznaczającego w języku rosyjskim, podobnie jak i w staropolskim, kuszę, autor słusznie wyprowadza wniosek, że chodziło tu o broń w pewnym sensie samoczynną. Łuk sam nie mógł wystrzelić, natomiast naciągnięta kusza wyrzucała pocisk „sama“, np. na skutek przypadkowego potrącenia mechanizmu spustowego, i dlatego nazywano ją samostrzałem. W odniesieniu do broni palnej analogiczną różnicę można zauważyć pomiędzy stosowaną od XIV w. bronią lontową a pojawiającą się w pierwszych dziesięcioleciach XVI w. bronią z zamkiem krzosewym¹. W pierwszym wypadku dla oddania strzału strzelec musiał skrzesać ogień, zapalić lont i przytknąć go do panewki. W drugim — wystarczyło pociągnąć za języczek spustowy, ażeby wprawić w ruch mechanizm automatycznie wykrzesujący iskrę, która, padając na panewkę z prochem, powodowała wystrzał. Nabita broń z zamkiem krzosewym strzelała więc „sama“, nawet przy przypadkowym potrąceniu mechanizmu spustowego.

Ten logiczny wywód, poparty wzmiankami zaczerpniętymi ze źródeł pisanych, jak również analizą cech technicznych najdawniejszych zachowanych rosyjskich zabytków broni palnej z zamkiem krzosewym, skłania do przyjęcia tezy autora, że samopał nie oznacza — jak dotąd uważano — „prymitywnej broni palnej“, lecz konkretnie broń palną z zamkiem krzosewym, stanowiącą znaczny postęp w porównaniu z bronią lontową. W związku z tym datę pojawienia się tej, nowej wówczas, broni w wojsku rosyjskim przesunąć można z przełomu wieków XVI i XVII do siedemdziesiątych lat XVI w.

Jedynym zastrzeżeniem, jakie budzi artykuł L. I. Tarasiuka, będący, być może, streszczeniem lub fragmentem większej pracy posiadającej pełniejszą dokumenta-

¹ Terminologia polska w zakresie dawnej techniki wojennej nie jest dotychczas ustalona. Dotyczy to zarówno fortyfikacji i inżynierii wojskowej, jak uzbrojenia. Dla zamków stosowanych w dawnej broni palnej przyjęte są u nas nazwy: lontowy, kołowy, skałkowy i kapiszonowy. Dwa z tych zamków: kołowy i skałkowy mają wspólną cechę polegającą na tym, że proch znajdujący się na panewce jest w nich zapalany przez iskrę wykrzesaną wskutek potarcia piryfu o zaopatrzonej w nacięcia kawałek stali (w zamku kołowym) lub wskutek uderzenia krzemienia o takiż kawałek stali (w zamku skałkowym). W związku z tym można do obu z nich zastosować staropolski termin, nazywając je zamkami krzosewymi.